

4. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посібник до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у світі" / О. Л. Кононко. – К.: Світлич, 2009. – 208 с.
5. Кононко О. Л. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: О. Л. Кононко, В. О. Луценко, С. П. Нечай, З. П. Плохій, О. Д. Сидельникова, В. А. Старченко, О. П. Терещенко, Л. В. Шелестова, Л. Ю. Якименко. – К.: Імекс-ЛТД. – 260 с.
6. Міщенко А. Л. Проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу / А. Л. Міщенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://posmishka.org/skarb/proektuvannya-osvitnogo-prostoru-doshkilnogonavchalnogo-zakladu-atestatsiyna-robota-a-l-mishhenko-teoriya/>
7. Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки : навчальний посібник / Т. І. Поніманська. – К.: Абрис, 1998. – 448 с.
8. Присяжнюк Л. А. Проектуємо. Досліджуємо. Пізнаємо : формування астрономічних уявлень дошкільників засобами колективного проектування / Л. А. Присяжнюк // Дошкільне виховання. – 2012. – № 4. – С. 8-13.
9. Проектні технології у дошкільному навчальному закладі / упоряд. Ю. Д. Буракова. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 204 с.
10. Сіданіч І. Л. Культура взаємин батьків і дітей. Відкритий урок. Дошкільна освіта / І. Л. Сіданіч. – 2005. – №5/6. – С. 147–166.
11. Соціалізація. Виховні механізми і технології : навч.- метод. посібник. / М. П. Лукашевич. – К.: ІЗМН, 1998. – 112 с.
12. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія/ за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
13. Цветкова И. В. Экология для начальной школы, игры и проекты / И. В. Цветкова. – Ярославль : Академия развития, 1997. – 115 с.
14. Лазаренко Н. И. Проектная технология в обучении: от веб-квеста до блог квеста / Н. И. Лазаренко // Педагогические инновации – 2017: материалы международной научно-практической интернет-конференции, Витебск, 17 мая 2017 г. / Витеб. гос. ун-т ; редкол.: Н.А. Ракова (отв. ред.) [и др.]. – Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2017. – С. 88.

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Лілія Гуцол, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л. В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE PROBLEM OF MORAL EDUCATION OF JUNIOR SCHOOL AGE PUPILS IN THE CONTEXT OF THE IDEAS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Lilia Hutsol, master`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено проблему морального виховання учнів молодшого шкільного віку в контексті ідей Нової української школи. Виокремлено ідеї видатних педагогів минулого і сучасності з формування моральних цінностей школярів. Розкрито зміст, принципи, завдання та форми роботи з реалізації ідей морального виховання учнів.

Ключові слова: процес виховання, моральне виховання, молодший школяр, принципи виховання, форми виховної роботи.

Abstract. The article deals with the problem of moral education of pupils of junior school age in the context of the ideas of the New Ukrainian school. The ideas of the outstanding teachers of the past and present day on the formation of moral values of schoolchildren are singled out. The content, principles, tasks and forms of work on realization of ideas of moral education of students are revealed.

Key words: process of education, moral education, junior pupil, principles of education, forms of educational work.

У Концепції «Нова українська школа» особлива увага звертається на формування в підростаючого покоління загальнолюдських цінностей. Нова українська школа покликана

формувати ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством. Розробники концепції пропонують вживати поняття «освіта», «освітній процес» в їх сучасному розумінні, що охоплює навчання, виховання і розвиток. Виховний процес має стати невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [3].

Поміж базових компонентів у формулі «Нової української школи» чільне місце займає педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками та умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно. На думку Л.В.Любчак, серед чинників якості початкової освіти великого значення набуває аспект педагогіки партнерства між всіма учасниками освітнього процесу, яка ґрунтується на принципах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості, основним завданням якої є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Це завдання реалізується у спільній діяльності вчителя й учнів, учителя й батьків і опирається на важливі принципи партнерства: повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіра у відносинах, діалог – взаємодія – взаємоповага, розподільне лідерство, дотримання правил соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [2, с. 542]. Для успішної реалізації завдань морального виховання молодших школярів педагог має опиратися на визначені принципи партнерства у взаємодії з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

У формуванні всебічно розвиненої особистості чільне місце належить моральному вихованню. Моральне виховання як один з головних напрямків роботи вчителя початкової школи – це виховна діяльність, що має на меті сформувати стійкі моральні якості, потреби, почуття, навички і звички поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності. Моральне виховання формує моральні поняття, погляди і переконання. Воно покликане також сприяти розвитку моральних почуттів, що виражають запити, оцінки, спрямованість духовного розвитку особистості. Не менше значення має і вироблення навичок і звичок моральної поведінки [4].

З позицій видатного педагога-гуманіста В.О.Сухомлинського роки навчання у початкових класах є цілим періодом морального, інтелектуального, емоційного, фізичного розвитку, який буде реальною справою лише за умови, що дитина живе багатим життям сьогодні, а не тільки готується до оволодіння знаннями завтра. Василь Олександрович розглядав творчу діяльність учня не лише як вищу форму активності й самостійності, а й як найбільшу радість у духовному житті людини, за допомогою чого відбувається моральне виховання: «Творчість відкриває в дитячій душі ті куточки, в яких дрімають джерела добрих почуттів» [5, с. 553].

В.О.Сухомлинський був глибоко переконаний, що не лише розум варто тренувати, а й необхідно систематично працювати над розвитком почуттів учнів. «Емоційно-естетична оцінка ідей, принципів як найважливіший елемент ідейного виховання залежить від того, як глибоко здатна людина переживати в зв'язку з пізнанням навколишнього світу такі почуття, як радість, замилювання, подив, сум, тривогу, сором, гнів, збурювання, зніяковілість, совість й ін.» [5, с. 420].

Ціль початкової школи – «навчити дітей учитися», сформувати почуття любові до Батьківщини, свого народу, ненависті до її ворогів, допомогти дітям усвідомити свої творчі сили і здібності, тому що «у цьому усвідомленні – сама сутність формування особистості» [4, с. 216]. В.О.Сухомлинський вважав важливим завданням вчителя якомога раніше ознайомити дітей з моральними основами нашого суспільства, сформувати позитивне до них ставлення, викликати загострений інтерес до понять добра і зла, організувати виховний

процес так, щоб участь, щирість, співпереживання, співчуття, людяність виявлялися в діяльності. Коли школяр вступає у вік отрочества, школа, вихователь, суспільство, зберігаючи і розвиваючи те, що закладено в дитинстві, формують громадянина, для якого «моральні, політичні ідеї ... перетворюються в норми і правила поведінки. Цей процес можливий тільки при багатогранній духовній зрілості і, без якої немає устремління до ідеалу, немає живої людської особистості» [5, с. 384].

Важливою умовою успішного морального виховання є щира любов дорослих до дитини. Любити дітей – значить стверджувати їхню неповторність, унікальність не на словах, а на ділі, уміти побачити їх гарними і неповторними, вселити їм віру, що вони гарні. На думку В.О.Сухомлинського, єдина реальна рушійна сила виховання – прагнення дитини бути гарною. «Найважливіше джерело виховання почуттів педагога – це багатогранні емоційні відносини з дітьми в дружньому колективі, де вчитель не тільки наставник, але і друг, товариш» [5, с. 22]. У книгах «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина» і «Листи до сина» проблема морального виховання особистості займає центральне місце.

О. Я. Савченко, автор підручника «Літературне читання» для початкових класів, підкреслює: «Спираючись на свій величезний педагогічний досвід, глибоке розуміння світу дитинства, знаючи безмежну довіру дітей до вчителя, Василь Олександрович поступово створює авторську педагогічну систему виховання і розвитку молодших школярів засобами художнього слова, яке він уважав найкращим виразником складних морально-етичних ідей» [6].

Проблеми морального розвитку підростаючого покоління, взаємодія школи і батьків стали головними темами наукових праць багатьох українських педагогів. Так, вивченням специфіки молодшого шкільного віку та розробкою нових методів їхнього виховання займалися А. Бурова, О. Долинна, Л. Просандаєва, Т. Загороднюк, А. Шемшуріна, Л. Кулагіна та інші.

При вирішенні головних проблем морального виховання учнів, формуванні їх наукового світогляду необхідно враховувати психофізіологічні особливості й протиріччя цього віку. Правильне співвідношення виховних впливів з особливостями віку є запорукою успіху. Тому варто докладно розкривати протиріччя, властиві отрочеству, і на цій основі будувати свою педагогічну аргументацію, багато уваги приділяти питанням фізичного виховання, психічного розвитку, проблемам дружби, товариства, любові. Складним є процес формування моральних якостей особистості: через знайомство з елементарними нормами моралі ведемо вихованця до пробудження моральних почуттів, а потім – до вироблення моральних звичок і через вправи в моральних учинках – до моральних переконань. Цей шлях є досить тривалим та емоційно-напруженим. Однак, він і досі є достатньо ефективним у розвитку моральних якостей сучасних учнів [7, с. 44].

Проблема формування моральних цінностей має актуальність в умовах сьогодення. Перехідний період, в якому перебуває наша країна, утруднює моральне виховання молодого покоління, прищеплення дітям національних цінностей. Для ефективної виховної роботи з формування моральних цінностей молодших школярів педагог має опиратися на основні принципи морального виховання:

- цілеспрямованість виховання передбачає спрямування виховної роботи на досягнення основної мети виховання – всебічно розвиненого молодшого школяра.
- обов'язковий зв'язок виховання з життям. Суть принципу полягає в тому, що виховна діяльність має орієнтувати на необхідність молодшого школяра жити у суспільстві;
- єдність свідомості та поведінки у вихованні. Поведінка молодшого школяра – це його свідомість у дії. Виховання такої єдності свідомості – складний і суперечливий процес, оскільки формування навичок правильної поведінки набагато складніше, ніж виховання свідомості;
- виховання в праці. В основі цього принципу – ідея, що формування особистості безпосередньо залежить від їх діяльності, від особистої участі в праці. Цей принцип спирається і на таку психологічну якість, як прагнення дитини до активної діяльності;

- комплексний підхід у вихованні ґрунтується на діалектичній взаємозалежності педагогічних явищ і процесів. Втілення його в життя передбачає: єдність мети, завдань і змісту виховання; єдність форм, методів і прийомів виховання; єдність виховних впливів школи, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, вулиці; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; єдність виховання і самовиховання;

- виховання молодшого школяра в колективі. Молодший школяр стає особистістю завдяки спілкуванню і пов'язаному з ним відокремленню. Найкращі умови для спілкування й відокремлення створюються в колективі. Поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів. Педагогічне керівництво зумовлюється відсутністю в учнів життєвого досвіду;

- поєднання поваги до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього. У цьому – головний сенс гуманістичної педагогіки щодо формування необхідних взаємин вихователів і вихованців. Цей принцип передбачає: єдність вимог до вихованців з боку педагогів, контроль за їх поведінкою, гуманне ставлення до них, поважання їхньої думки та ін.;

- індивідуальний підхід до молодших школярів у вихованні. Такий підхід як індивідуальна корекція загальної системи виховання – важлива вимога до організації виховного процесу і одна з умов підвищення його ефективності;

- принцип системності, послідовності й наступності у вихованні. Виходить з того, що для формування свідомості, вироблення навичок і звичок поведінки потрібна система певних послідовних виховних заходів. Такі якості людської особистості не можна сформувати, якщо виховний процес являтиме собою випадковий набір виховних заходів, що матимуть епізодичний, а не системний характер;

- єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості. Повинна охоплювати всі сторони навчально-виховної роботи школи, всі форми діяльності учнівського та педагогічного колективів, сім'ї, знаходити свій вияв у змісті, формах навчання та виховання, у правилах поведінки молодших школярів, у стилі життя школи, її традиціях. Така єдність є однією з умов оптимізації виховного процесу [7, с. 45-46].

Одним із методів морального виховання, формування досвіду моральної поведінки є створення особистісно зорієнтованих виховних ситуацій. На думку О. Демченко, у виховній роботі з молодшими школярами досить важливо розвивати в них здатність уявляти себе на місці іншої людини, мислено бачити і прогнозувати її дії; набувати досвіду вибору одного розв'язку з декількох можливих, морального вибору; виробляти й закріплювати досвід соціальної поведінки: підпорядкування і керівництва; співчуття ровесникам, дорослим; переживання відповідальності за спільну справу [1, с. 89].

Серед ефективних форм морального виховання вчителі-практики найчастіше використовують зустрічі з видатними людьми, свята, екскурсії, розповіді на моральну тематику, морально-етичні бесіди тощо. У початкових класах часто використовується розповідь на морально-етичну тему. Це яскравий емоційний виклад конкретних фактів і подій, які мають моральний зміст. Впливаючи на почуття, розповідь допомагає вихованцям зрозуміти й засвоїти сенс моральних оцінок і норми поведінки. У розповіді на етичну тему кілька функцій: служити джерелом знань, збагачувати моральний досвід особистості, вказувати на спосіб моральної поведінки. У виховній роботі з учнями різних вікових груп також застосовується етична бесіда. У педагогічній літературі вона розглядається як і метод залучення учнів до обговорення, аналізу вчинків і формування моральних оцінок, і як форма роз'яснення школярам принципів моральності й їх осмислення, і як засіб формування системи моральних уявлень, і понять, які у свою чергу виступають підставою для формування моральних поглядів й переконань.

Моральне виховання молодших школярів є одним із найскладніших завдань вчителя. Аби вирішити це завдання вчителю потрібні не лише знання предметів початкової школи та методики їх викладання, а й уміння спрямовувати власну діяльність на формування моральних якостей у дітей. Розуміння педагогом змісту та дотримання принципів морального виховання сприяє ефективності даного процесу. Урізноманітнення форм роботи

з реалізації завдань морального виховання учнів стане основою для розвитку навичок моральної поведінки учнів.

Список використаних джерел:

1. Демченко О. П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи : монографія / О. П. Демченко. – К.: Видавничий Дім «Слово». – 2014. – 416 с.
2. Любчак Л. В., Дабіжа Л. П. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – P. 539-560
3. Концепція Нової української школи. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
4. Педагогика [Текст] : учеб. пособие / Ю. К. Бабанский [и др.] ; Под ред. Ю. К. Бабанского. - 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Просвещение, 1988. – 479 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К.: Вища школа, 1974. – 640 с.
6. Савченко О. Я. Художні твори Василя Сухомлинського для дітей як джерело виховання цінностей / О. Я. Савченко. [Електронний ресурс]: Педагогічний дискурс, випуск 10. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk...savchenko.pdf
7. Павленчик В. Любов педагога до дітей як важлива умова духовно-морального виховання / В. Павленчик // Початкова школа. – 2004. – №6. – С. 44-46

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Олена Довгань, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

WAYS OF DEVELOPMENT OF INDEPENDENCE OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Olena Dovgan, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті проаналізовані окремі шляхи розвитку самостійності молодших школярів. Зазначені педагогічні здібності, наявність яких є важливою для розвитку самостійності молодших школярів. Розглянуті особливості педагогічного керівництва самостійністю молодших школярів у контексті вимог Нової української школи.

Ключові слова: самостійність, молодші школярі, педагогічні здібності, Нова українська школа.

Abstract. The article analyzes separate ways of development of the independence of younger schoolchildren. These pedagogical abilities, the presence of which is important for the development of the independence of younger schoolchildren. Peculiarities of pedagogical leadership of the independence of junior pupils in the context of the requirements of the New Ukrainian school are considered.

Key words: independence, younger schoolchildren, pedagogical abilities, the New Ukrainian school.

Для повноцінного функціонування в сучасному суспільстві людині необхідна самостійність, як здатність швидко адаптуватися до нової ситуації. Проблема формування самостійності молодшого школяра не є новою в зарубіжній та вітчизняній педагогічній науці та практиці. Пошуку шляхів її розв'язання присвячені дослідження відомих педагогів та психологів: Х. Алчевської, Л. Виготського, Г. Костюка, С. Русової, О. Савченко, М. Данилова, Б. Єсіпова, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших науковців. Не дивлячись на це, розглядувана проблема на початку ХХІ століття залишається актуальною.

Проаналізувавши праці фахівців у галузі початкової освіти [2; 3; 5; 6; 8], під самостійністю будемо розуміти інтегровану характеристику активності молодшого школяра, що виявляється в його вмінні без прямого керівництва й допомоги ззовні, власними силами досягти поставленої мети.

У сучасній періодизації психологічного розвитку молодший шкільний вік охоплює